

УДК 94(477.85):353.2]”1918/1919”

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2024.31.10>

СТВОРЕННЯ ТА ПОЧАТКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ТИМЧАСОВОГО УРЯДУ БУКОВИНИ (ЛИСТОПАД 1918 Р. – КВІТЕНЬ 1919 Р.)

Кушнір Ярослав,

аспірант 2-го року навчання,

спеціальності 032 Історія та археологія

факультету історії, політології та міжнародних відносин

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ORCID ID:0009-0006-2427-4796

Розпад Австро-Угорщини супроводжувався процесами відновлення низки держав та вирішення долі територій, які мали у своєму складі національні групи, близькі до тих держав, з якими межувала імперія. Буковина мала у своєму складі дві найбільші національні групи, кожна з яких претендувала на встановлення влади. Проте якщо українські політики бачили майбутнє в розділі Буковини за етнічною ознакою, то румунські вважали за необхідне всю Буковину включити до складу королівства Румунії, оскільки Румунія сприймала Буковину як історичну частину свого етнічного та культурного простору. Так румунські політики прагнули зміцнити позиції своєї держави, включивши до її складу нові території. Буковина мала значний аграрний потенціал та природні ресурси, які були важливими для економічного розвитку Румунії. Захоплення цієї території давало змогу розширити економічні можливості та розширити ринки збуту. Оскільки ситуація склалася на користь румунської сторони, а українська не змогла втримати владу в українській частині краю, то за Румунською національною радою залишилося право управляти колишнім герцогством. Створений на підставі «Основного тимчасового закону стосовно влади краю Буковини» тимчасовий уряд, сформований із членів РНР, керував краєм, роблячи перші кроки до уніфікації системи управління Буковини з румунською системою, та намагався ввести нагальні заходи, які мали поліпшити становище населення краю в повоєнних умовах. Після цього уряд Буковини ухвалював окремі рішення, що давали змогу управляти краєм в різних сферах діяльності, зокрема: сільського господарства, організації місцевої влади, аграрних та адміністративних питань, благоустрою та освіти.

Ключові слова: Австро-Угорщина, королівство Румунії, Буковина, тимчасовий уряд, адміністрування, адміністративний поділ, міністр-делегат.

Kushnir Yaroslav. Establishment and initial activities of the Bukovyna provisional government (November 1918 – April 1919)

The collapse of Austria-Hungary was accompanied by the processes of restoring a number of states and deciding the fate of territories that included national groups close to those states with which the empire bordered. Bukovyna had two major ethnic groups, each of which claimed to be in power. However, while Ukrainian politicians saw the future in the partition of Bukovyna along ethnic lines, Romanian politicians considered it necessary to include all of Bukovyna in the Kingdom of Romania, as Romania perceived Bukovyna as a historical part of its ethnic and cultural space. Thus, Romanian politicians sought to strengthen the position of their state by including new territories. Bukovyna had significant agricultural potential and natural resources that were important for Romania's economic development. The seizure of this territory made it possible to expand economic opportunities and expand markets. Since the situation was in favor of the Romanian side, and the Ukrainian side was unable to retain power in the Ukrainian part of the region, the Romanian National Council retained the right to govern the former duchy. Established on the basis of the "Basic Temporary Law on the Government of the Bukovyna Region", the provisional government, formed from members of the RNC governed the region taking the first steps towards unifying the Bukovyna governance system with the Romanian system and trying to implement urgent measures to improve the situation of the region's population in the postwar period. After that, the government of Bukovyna made separate decisions that allowed it to manage the region in various areas of activity, including agriculture, organization of local authorities, agrarian and administrative issues, landscaping, and councils.

Key words: Austria-Hungary, Kingdom of Romania, Bukovyna, provisional government, administration, administrative division, minister-delegate.

Постановка проблеми. Розпад Австро-Угорщини прискорив на Буковині процес заміни владних інститутів, і впродовж листопада 1918 р. у різних часових проміжках на Буковині діяли інституції, які представляли як стару австрійську владу тимчасову українську та тимчасову румунську. Остання завдяки втручанням королівства Румунії зберегла за собою контроль над колишнім герцогством Буковини. Колишнє герцогство, яке мало в австрійський період певну автономію, відтепер мало існувати як частина унітарної держави, тому мав відбутися процес заміни системи управління, який супроводжував процес уніфікації адміністрування, де спершу готувалися чиновники різних рівнів, а згодом

відбувалася адміністративна уніфікація. Так, процес уніфікації адміністративної діяльності став демонстрацією поступових трансформацій, які відбувалися з прискоренням змін у певних галузях, як це стосувалося впровадження нової державної мови.

Історіографія питання. Питання адміністрування Буковини вже висвітлювали в низці робіт різного часу. Так, у загальних рисах простежено адміністративну структуру Румунії станом на кінець 20-х років ХХ ст. у роботі Г. Піддубного, що пояснюється задумом автора відобразити лише національний і соціальний склад населення Буковини [1, с. 45]. На відміну від цієї роботи в колективній праці 1956 року питанню адміністративного устрою Буковини відведено належне місце, проте основна увага звертається на адміністративне становище Буковини від 1920 р. [2, с. 331–334]. Ця ж книга містить розділ «Повітова історія Буковини», де автори розділили місцевості Буковини за адміністративним поділом австрійського періоду [3, с. 870–895]. У сучасній українській історіографії деяке висвітлення знайшли питання адміністративного устрою Буковини міжвоєнного періоду як у колективних, так і в одноосібних роботах. Фактично в стилі роботи Г. Піддубного виконано колективну працю чернівецьких істориків з історії Буковини, де не відображено питання адміністрування краєм [4, с. 223–250]. Дуже загальними рисами окреслено адміністративний устрій кінця 10-х – початку 20-х років ХХ ст. у роботі з історії державної служби в Україні, де автор цього розділу припускається помилки в констатації факту «переформатовування» повітів Буковини з 11 у 5 після включення її до складу королівства, адже таке відбулося лише після уніфікації системи адміністрування на початку 20-х років ХХ ст. [5, с. 101–102]. Докладніше питання організації управління та адміністративної структури продемонстровано в колективній праці чернівецьких істориків [6, с. 350–484]. Питання адміністративного устрою Буковини в міжвоєнний період розглянув у низці публікацій І. Піддубний. Зокрема, це характеристика адміністративної структури історичної Буковини в міжвоєнний період [7, с. 294–304]. Також згаданий автор приділив увагу питанню формування органів влади на Буковині в нових умовах, зокрема, у період уніфікації адміністративного управління [8, с. 64–96]. Хоча тема адміністрування Буковиною міжвоєнного періоду відображена в науковій літературі, усе ж існує необхідність уточнення деяких моментів такого.

Мета статті – розкрити на основі архівних матеріалів, публікацій законів та розпоряджень, а також наукової літератури систему управління Буковиною в період уніфікації наприкінці 10-х років ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Після вступу румунських частин до столиці Буковини 12 листопада 1918 р. о 5.45 вечора було скликано засідання Румунської національної ради. Хоча на засіданні точилася дискусія, усе ж на ньому проголосували за «Основний тимчасовий закон стосовно влади краю Буковини» [9, с. 102–109]. Фактично цим рішенням Румунська національна рада, як Конституанта, ставала вищою виконавчою та законодавчою владою краю. В останньому випадку її прирівнювали до Палати депутатів. Зі свого складу (ст. 3) РНР обирала голову, трьох співголів, директора президіяльного бюро, який відповідав за законність президіяльних актів. Власне ця верхівка представляла Румунську національну раду та ухвалювала рішення щодо порядку її роботи. Рішення РНР є дійсними після підписання їх двома головами та контрпідписання директором (ст. 4–5) [10].

Згідно зі ст. 6, виконавча влада РНР реалізувалася призначеними нею службовцями – державними секретарями. Уряд краю налічував державних секретарів на чолі з головою. За ст. 8 державні секретарі відповідальні особисто та спільно перед РНР за точне виконання її рішень і законність вживаних заходів. За ст. 9 повноваження уряду вибирали відповідно до аналогічного закону королівства Румунії [11].

Уряд складався з Президії та 13 державних секретаріатів: зовнішніх справ, внутрішніх справ, фінансів, юстиції, оборони краю, сільського господарства, освіти, культів, торгівлі й промисловості, соціального й громадського забезпечення, у справах громадських робіт та відбудови, у справах комунікацій, пошти й телеграфу, у справах громадської гігієни (ст. 10). Цей закон набував чинності від часу його публікації. Фактично цим законом РНР демонструвала свою відповідальність за ситуацію в краї та збереження автономії краю, можливо з дещо більшими повноваженнями, ніж за часів австрійського володарювання [12, с. 3]. Щоправда таку ситуацію визнавали тимчасовою, перехідною.

На підставі ухваленого закону того ж 12 листопада 1918 р. відбулися призначення державних секретарів. Займатися зовнішніми справами призначили С. Пушкаріу, внутрішніми – Д. Поповіча, фінансами – Н. Флондора. Відповідно секретаріат сільського господарства очолив Дж. Сирбу, освіти – Р. Сбієра, культів – І. Тарнавські, торгівлі й промисловості – М. Гакман, соціальний та громадського забезпечення – В. Марку, громадських робіт та відбудови – А. Щуркан, комунікацій, пошти і телеграфу – К. Тарновецькі, охорони здоров'я – О. Георгіан. Головою уряду іменувався Я. Флондор, тоді як на РНР покладали обов'язки контролювати секретаріати в справах юстиції та оборони краю. Головою РНР став Д. Бежан, а співголовою – Н. Васіловські [13, Р. 3].

Засідання також ухвалило рішення про запровадження стану облоги на півночі Буковини в прудо-дністровському межиріччі, у Чернівецькому повіті та повітах Вижниця, Вашківці, Сірет, Редеуць, Сто-рожинець. При цьому мешканців зобов'язували впродовж 24 годин здати зброю та боеприпаси. До того ж за підписом голови Національної ради Я. Флондора видали звернення «До румунського народу», у якому пояснювали дії РНР необхідністю боротися з «анархією, влаштованою рутенами» та закликали всі національності коритися діям уряду [14, с. 2].

Наступного дня, 13 листопада 1918 р., відбулося публічне засідання Румунської національної ради, яке скликали для визначення програми уряду та її обговорення. Серед перших зауважень, що прозвучали на засіданні, стала фраза Г. Грігоровіча стосовно необхідності складання присяги членами крайового уряду перед Румунською національною радою, а не перед головою уряду краю. На це прозвучали зауваження Д. Бежана, що членів уряду пропонував обраний палатою голова й вони мають скласти присягу перед ним. Після погодження даних формальностей слово отримав Я. Флондор, який у своїй промові виклав програму уряду Буковини. Власне було зауважено, що займатися питаннями управління краю цей уряд збирається тимчасово. Очікувалося ухвалення закону про вибори, який би вможливив представлення всіх станів, націй і конфесій. Основним завданням вважалося встановлення в краї спокою та надання гарантій населенню. Зробив Я. Флондор і заяву щодо відмови від переслідування будь-яких соціальних і національних рухів, до того ж уряд мав намір пустити в дію принципи В. Вілсона. Відсутність в уряді представників інших націй пояснювалося наміром установити контакти з представниками цих націй [15, с. 2–3].

Завдання зовнішньої політики – встановити тісні зв'язки з Регатом та Ардялом і, за можливості, з іншими державами. У внутрішній політиці уряду основне завдання полягало в задоволенні громадських інтересів, усуненні системи корупції. Уряд бажав залишатися в контакті з населенням та відновити належну роботу адміністративних органів. Давали обіцянку підготувати виборчі закони для виборів до громад на основі загального виборчого права, прямого й таємного голосування, активного та пасивного вибору, з правом голосування для жінок. Становище фінансове назване Я. Флондором скрутним, адже останні 14 днів перед засіданням збіднили всіх. Ішлося про спільне розв'язання проблеми й визнавалася необхідність скласти тимчасовий бюджет на 4 місяці. Передбачалося запровадження нових податків для оздоровлення фінансової ситуації в краї разом зі скороченням витратної частини. Відповідне місце відводилося потребі відновлення господарств на Буковині. У сфері юриспруденції давали обіцянку дотримуватися чинних законів та ставили завдання відкрити апеляційний суд.

Завдання з оборони краю передбачало реорганізацію жандармерії для підтримання громадського порядку та створення буковинського легіону з числа добровольців під командуванням офіцерів. У планах було створити когорту розвідників.

Щодо сільського господарства ставилося завдання піднести його продуктивність та водночас мало вивчатися питання проведення аграрної реформи. Попри це збільшення виробництва продукції залишалося одним із головних питань у діяльності уряду. Зокрема, у сфері тваринництва ставилося завдання вирощувати поліпшені види крупної рогатої худоби. Також планувалося створити аграрні товариства й товариства споживчих і реорганізувати аграрну освіту [16, с. 3–4].

У сфері освіти уряд збирався перевести навчальні заклади на національну основу для всіх націй. Так, для румунів планувалося проведення повної реформи в початковій та середній освіті із запровадженням румунської як мови викладання. У інших національностей реформування мало проводитися за погодженням з їх політичними представниками. Стосовно культів давали обіцянку поваги автономії. Для православної церкви мали запровадити конгрес з двома третинами вірян та третиною священників. Мали відбутися зміни також у митрополії та зв'язках церкви з урядом, адже православну церкву називали єдиною, що не мала автономії в Австрійській державі [17, с. 4].

У галузі постачання обіцяли звернути увагу на регулювання цін та залишити вільною торгівлю зі сприянням ввезенню зернових. У сфері соціальних справ передбачалося проведення реформ, тоді як у сфері відбудови планували продовжити повернення біженців з відновленням господарств. Стосовно комунікацій, пошти та телеграфу визначили завданням підтримання наявних ліній та зв'язку з Румунією. У сфері охорони здоров'я збиралися уніфікувати санітарну службу [18, с. 4].

В обговоренні програми уряду першим узяв слово Г. Грігоровіч, який висловив недовіру голові уряду та низці його членів і назвав програму загальною, а також такою, що не відповідає часу. Об'єднання було названо ідеалом для румунів. Проте те ж саме об'єднання визнавали таким, що включить до складу нової держави 1,5 млн не румунів, і в тих умовах слід було б порозумітися з українцями. Останніх Г. Грігоровіч трактував як частину російського народу, заявивши, що завдяки спільному майбутньому з Росією остання зросте зі 120 до 140 млн. Для Буковини українців уважав народністю, яка робила

румунів тут меншістю, особливо в політичному плані. Стосовно інших пунктів програми було зауважено, що питання зовнішньої політики висловлено загально. Щодо виборів зауважено на необхідності запровадити уряду загальне, таємне та пропорційне голосування. Мали місце критичні висловлювання Г. Грігоровіча й стосовно інших пунктів урядової програми [19, с. 2–3].

При обговоренні програми виступили також Ф. Лупу, Л. Томояге, Н. Флондор, Ч. Скалат, А. Прокоповіч. Останній уважав необхідним повністю порозумітися з українцями Буковини. У виступі Р. Сбієра прозвучала думка про необхідність дотриматися єдності Буковини, тож і він висловився проти порозуміння з українцями, підтримавши позицію Л. Томояге стосовно відмови від порозуміння з українцями. У підсумку лише Г. Грігоровіч та Ф. Лупу виступили в опозиції до уряду та його програми [20, с. 2–4]. Підсумовуючи зазначене, звернемо увагу на те, що дискусія велася на основі регламенту колишнього сейму Буковини [21, с. 50].

Питання приєднання Буковини до Румунії потребувало активного втручання, і з метою його вирішення до Чернівців 23 листопада 1918 р. прибула група зі 100 біженців. Із цієї нагоди голова комітету біженців І. Ністор направив телеграму королю Фердинанду I. [22, с. 52–53] Процес продовжився 25 листопада, коли вирішили поповнити склад Румунської національної ради прибулими біженцями. З метою вибору подальших дій 25 листопада 1918 р. проведено чергове засідання Румунської національної ради за участю 34 осіб. Д. Поповіч виступив з пропозицією обрати низку осіб для представлення інтересів румунського селянства у вищому органі влади краю. Після десятихвилинної перерви Н. Васіловскі запропонував до обрання 54 особи, серед яких були І. Ністор, Д. Мармелюк, Р. Грігорча та ін. Після цього Г. Тофан зачитав декларацію, у якій йшлося про приєднання Буковини до Румунії та об'єднання всіх румунів у єдиній національній державі, а також про роль у цьому процесі біженців. Було згадано також про право кожної національної меншості розвиватися вільно в межах унітарної румунської держави. Під цією декларацією підписалися І. Ністор, Д. Мармелюк, Н. Карабіюскі, І. Гречук, М. Боднереску, Г. Тофан, Ф. Добош, А. Мораріу, Т. Штефанлі, Г. Ротіке, В. Федюк [23, с. 1–2].

Друге питання порядку денного стосувалося пропозицій щодо національного конгресу. З ними виступив Я. Флондор, який наголосив на необхідності реалізувати одну з резолюцій конституанти й визначити становище Буковини щодо Регату без затримки. Так, на 11-ту годину 28 листопада було призначено «конгрес буковинського народу» для вирішення політичної ситуації між Буковиною та Румунією. При обговоренні й відповіді на запитання Г. Грігоровіча стосовно позиції німців Я. Флондор заявив про готовність поляків, декларацію німців, неможливість домовитися з рутенами та очікування декларації від євреїв. Завданням було показати світу, що не лише румуни, а й інші національності бажають приєднання Буковини до Румунії. Від імені Т. Штефанеллі надійшла пропозиція проголосувати за скликання конгресу. Продовжилися дебати за участю Р. Сбієра, Я. Флондора, Г. Бонкеша, В. Албой-Шандру щодо повернення на свій бік селянства. Доволі гостро з питанням надання селянам землі виступив Г. Грігоровіч. Та у фіналі проголосували за рішення щодо проведення національного конгресу 28 листопада 1918 р. [24, с. 3].

28 листопада 1918 р. в Синодальній залі Резиденції митрополита Буковини було проведено Генеральний конгрес Буковини. У його роботі взяли участь 74 члени Румунської національної ради, делегація поляків у складі 6 осіб, делегація німців у складі 7 осіб, 13 представників громад Раранче, Топорівці, Малий Кучурів, Іванківці, Сторонець-Путила, а також гості від військових, з Бессарабії, Ардялу й Угорщини та ін. [25, с. 168–170].

Присутнім запропоновано проголосувати за звернення, яким оголошувалося приєднання Буковини, безумовне і навечно в кордонах до Черемошу, Колачина і Дністра з Румунією. Після цього мав місце обширний виступ І. Ністора, у якому, зокрема, було вказано, що румуни є хранителями давніх політичних, історичних, культурних традицій Буковини. На пропозицію В. Боднереску дискусію щодо звернення було припинено. До слова також було запрошено представника поляків С. Квятковскі та німців А. Лебутона, які висловилися за приєднання Буковини до Румунії. Голова конгресу Я. Флондор запропонував обрати делегацію з 15 осіб для представлення королю звернення про об'єднання. Було відправлено телеграми королю Фердинанду I, уряду Румунії, державам Антанти [26, с. 182–183].

Після цього уряд Буковини ухвалював окремі рішення, що давали змогу управляти краєм. Так, 30 листопада 1918 р. вийшло розпорядження № 5, яким оголошували, що судівництво в краї здійснюється іменем закону. Чинними залишалися старі судові установи, які мали виносити вироки присуди. Окремим розпорядженням № 6 від 20 листопада 1918 р. було запроваджено на Буковині бухарестський час, починаючи з 25 листопада 1918 р. У справі військових підрозділів австрійської армії наказом № 7 від 20 листопада 1918 р. зобов'язали командирів усіх частин передати секретаріату фінансів усі гроші, що були в касі частин на момент їх розпуску. Розпорядженням № 8 від 15 листопада 1918 р.

встановлювався податок на горілку, тоді як наказом № 9 регламентувалися імпорт-експортні операції на Буковині. Останнє розпорядження, підписане Я. Флондором у старій якості (№ 10 від 14 грудня 1918 р.), стосувалося регулювання цін [27, с. 44–45]. 18 грудня 1918 р. з Чернівців на Відень відправився спеціальний потяг, який вивіз Й. Етцдорфа та 75 австрійських службовців до Австрії [28, с. 43–44].

З виходом 2 січня 1919 р. чергового номера *Monitorul Oficial* було змінено ситуацію з урядом Буковини. Фактично цією датою вважають закінченим перехідний стан Буковини, що тривав від 11 листопада 1918 р. до 2 січня 1919 р. У цей період вищий орган влади приєднаної до Румунії Буковини виконував свої функції посередництвом видання наказів, діючи на основі тимчасового основного закону. На думку Р. Економу, це був період автономії уряду, і військова влада не втручалася у діяльність цивільної, як і центральна влада не робила розпоряджень законодавчого чи адміністративного характеру [29, с. 45].

За визначенням Р. Економу з 2 січня 1919 р. до 5 квітня 1920 р. тривав перехідний період у політичному та адміністративному керівництві Буковиною, коли владу здійснював міністр-делегат та секретаріати службові на місці й міністр для Буковини в Бухаресті. Загалом варто відзначити, що для цього періоду були характерні протистояння всередині владних структур, що супроводжувалося відкритими конфліктами та змінами. Влада ж здійснювалася на підставі розпорядження центрального уряду.

1 січня 1919 р. в *Monitorul Oficial* вийшов королівський декрет про визнання приєднання Буковини до Румунії в її історичних кордонах [30, с. 1176–1177]. Водночас вийшов декрет-закон про адміністрацію Буковини [31, с. 71–72]. Фактично вже в першій статті визнано чинні закони, а окремі закони могли змінюватися лише законодавчо. Змінювати чинні накази міг міністр-делегат у Чернівцях, який отримував право давати розпорядження щодо адміністрації Буковини в межах чинних законів. За статтею 2 для Буковини вводили посади двох міністрів без портфелів, один із них виступав як делегат від уряду на Буковині та мав резиденцію в Чернівцях, тоді як інший діяв у Бухаресті. Усі рішення, які мала ухвалювати Рада міністрів стосовно Буковини, повинні бути з відміткою міністра-делегата уряду в Чернівцях. На потреби Буковини, окрім випадків, передбачених правами центральної влади, визначався бюджет, який схвалювала рада міністрів та який передавали у відання адміністрації міністра-делегата уряду в Чернівцях (ст. 4–5) [32, с. 1178].

При міністрові-делегаті уряду іменувався генеральний секретар, який за відсутності міністра вів справи від його імені. За його відсутності міністр-делегат у разі потреби міг призначати іншого службовця для виконання повноважень. У разі відсутності в термін більше ніж 8 днів повноваження переходили на голову Ради міністрів (ст. 6). Згідно зі статтею 7 цього декретозакону, під керівництвом та за організації міністра-делегата створювалася адміністративна служба, яка налічувала 9 службових секретаріатів, а саме: внутрішніх справ, юстиції, фінансів, народної освіти, культів, громадських робіт, промисловості, торгівлі й соціальної опіки, сільського господарства, маєтків та постачання, громадської санітарії. Очолювали їх секретарі-шефи. У відання центральної адміністрації в Бухаресті переходили питання зовнішніх зносин, армії, загальної державної безпеки, залізниць, пошти, телеграфу, телефону, грошового обігу, митниці, громадських податків. При цьому перші призначення службовців пошти, телеграфу, телефону й залізниць мали робити за погодженням із міністром-делегатом уряду в Чернівцях. Стосовно громадської безпеки, то жандармерія та поліція залишалися в розпорядженні міністра-делегата уряду. Жандармерія залишалася під командуванням військового міністерства, але при реорганізації жандармерії набір жандармів, призначення офіцерів та присвоєння звань робили за погодження з міністром-делегатом [33, с. 1178–1179].

Ще одним розпорядженням президія Ради міністрів призначила міністрами без портфелів Я. Флондора та І. Ністора [34, с. 2].

На згаданий період припадає й п'яте засідання Румунської національної ради, яке відбулося 13 лютого 1919 р. Відкрилося воно з повідомлення Д. Бежана про прийняття приєднання Буковини до Румунії королем Фердинандом I. Він же говорив про необхідність внутрішньої консолідації Румунії. На цьому ж засіданні порушували питання щодо виборчої та аграрної реформ, а тому пропонувалося обрати 2 комісії з дорадчим голосом у складі 24 членів для обговорення проєкту виборчої реформи та 18 членів – для аграрної реформи. Для участі в обговоренні цих проблем запрошували й представників національностей, що мешкали на Буковині [35, с. 183–184]. Власне із 72 осіб, яких пропонували до комісій, було обрано членів відповідно до запланованої кількості, при цьому Д. Поповіч, Р. Реуц та Ф. Лупу увійшли до складу обох комісій [36, с. 185–186].

Фактично в тих умовах Буковина ще залишалася на позиціях адміністративної автономії, тоді як окремі галузі підпорядковувалися центральному уряду. Міністр-делегат зберігав за собою право видавати накази, які впливали на роботу службових секретаріатів. Та водночас проводили заходи, спрямовані на злиття Буковини з королівством. Так, наказом № 21 від 21 лютого 1919 р. скасовували кордони

між Буковиною та Регатом, як і запроваджували румунську мову у всіх громадських інституціях. Згідно з наказом № 22 від 26 лютого 1919 р., встановлювали п'ять рівнів знання румунської мови та іспити, які мали скласти громадські службовці [37, с. 47]. Обмеження, викликані бойовими діями поблизу кордонів Буковини, змусили ухвалити рішення про продовження терміну стану облоги з обмеженням вільного пересування громадян, запровадження цензури газет і видань. Особливо гостро влада прореагувала на повстання в Хотинському повіті, яке ідентифікувала з більшовиками, встановивши воєнний стан і на Буковині. Після завершення бойових дій стан облоги дещо послабили [38, с. 1].

У 1919 р. крайовий уряд вирішив провести перепис населення Буковини, що було пов'язано також з необхідністю провести аграрну реформу [39, с. 1]. Згодом у випуску *Glusul Bucovinei* від 24 серпня 1919 р. були опубліковані результати перепису, які продемонстрували перевагу в краї румунів.

У грудні 1918 р. та січні 1919 р. ухвалено рішення про запровадження єдиного тарифу на залізницю, як у краї, так і за його межами, яким визначали підвищення цін на транспорт на 50 %. Транспортні тарифи регулювалися також наказом № 12 [40, с. 2]. Передавання до повноважень центрального уряду питання оборони країни стало підставою для ухвалення рішення про скасування секретаріату з оборони краю [41, с. 1]. Також з економічних рішень важливим вважається наказ № 13 від 22 січня 1919 р., де йшлося також про заборону експорту лей та срібних і золотих монет та встановлення карної відповідальності за розрахунки іноземною валютою [42, с. 1]. Водночас ухвалено рішення стосовно мораторію на виконання зобов'язань щодо цивільних і комерційних угод. Призупинялися виконання зобов'язань і по облигаціях австрійського періоду. Наказом № 19 від 27 лютого 1919 р. заборонено імпорт австрійських банкнот на Буковину, що насправді відкрило дорогу контрабанді купюр [43, с. 2]. Одним із фінансових заходів уряду стала поява наказу № 8, яким встановлювали такси на імпортований з краю спирт у розмірі 40 крон з гектолітра [44, с. 1]. Регулювання імпорту та експорту з краю здійснювалося за наказом тимчасового уряду № 9, і в цьому питанні заборона стосувалася вивезення зернових та товарів до Бессарабії. Крім того, експорт бензину, зернових та солі з Румунії міг здійснюватися тільки за згоди уряду. Регулювалися функції кожної інституції в питаннях експорту-імпорту [45, с. 1]. Наказом № 31 від 31 березня 1919 р. встановлювався вільний імпорт на Буковину, тоді як наказ № 32 від 25 березня передбачав встановлення нових такс на різання худоби [46]. Ще одним економічним розпорядженням слід уважати наказ № 37 стосовно обов'язковості оренди [47, с. 1].

Міністром-делегатом ухвалено низку адміністративних рішень, що мали регіональний характер. Насамперед було визначено керівників повітів. Так, префектуру Чернівецького повіту очолив Д. Іліуц, повіту Гура-Гумора – В. Іліуц, повіту Кимпулунг – А. Луческул, Кіцманського повіту – Л. Гоян, повіту Редець – І. Мацейовський, Сіретського – Т. Нікітовіч, Сторожинецького – Е. Карадже, Сучавського – Н. Лупу, Вашковецького – Г. Мікітовіч, Вижницького – А. Перчек, Заставнянського – І. Ходзакар. Тоді ж офіційним друкованим органом адміністрації краю оголошено *Monitorul Bucovinei* [48, с. 1].

Голова крайової влади також ухвалював адміністративні рішення у фінансовій сфері. Так, наказ № 23 передбачав підняття платні персоналу початкових шкіл [49, с. 1–2]. Розпорядження № 25 передбачало впровадження нового податку шляхом збільшення споживчої такси на горілку та спиртні напої в м. Чернівці. Розпорядження № 26 стосувалося підвищення такс на сире м'ясо, споживання вина (№ 27) та підвищення такси на пиво (наказ № 28). Водночас було вжито заходів до організації постачання населення. Так, наказом № 35 від 29 березня 1919 р. заборонили експорт з Буковини зерна та жирів, тоді як наказом № 36 від 1 квітня 1919 р. обмежили різання худоби. Також регулювалася діяльність ринків, на яких торгували худобою [50].

Наказом № 16 від 1919 р. було змінено структуру Православної архієпископської консисторії шляхом скасування розпорядження від 8 серпня 1918 р. 1/14 квітня 1919 р. в Румунії було впроваджено григоріанський календар [51, с. 1]. Оскільки він діяв на Буковині ще до об'єднання, то тут це передбачало відновлення його дії, тоді як упровадження стосувалося Бессарабії та Старого королівства. Одним з актів уніфікації слід уважати наказ № 30 від 25 лютого 1919 р. про ліквідацію службового секретаріату з оборони краю [52, с. 1]. Одним із виявів уніфікації Буковини в межах єдиної румунської держави можна вважати й упровадження тарифів румунської пошти та організації школи для навчання службовців пошти [53, с. 3].

Та досить важливою проблемою, не лише крайовою, а й усій державі, стало проведення аграрної реформи. Як указувалося вище, проблему наділення землею селян порушували на засіданні Румунської національної ради 25 листопада 1918 р. Саме тоді І. Кандря звертався до уряду Буковини із запитом про проведення аграрної реформи, і Я. Флондор погодився з потребою негайно її провести. Г. Грігоровіч дав доволі різку оцінку можливій формі проведення реформи. На засіданні 13 лютого 1919 р. була обрана комісія для вивчення проекту закону з аграрної реформи на Буковині, яка, однак, не відзначилася

відповідними рішеннями. Хоча пропозиції комісії внесли до декрето-закону № 1257 стосовно розірвання контрактів оренди та суборенди сільської нерухомості на Буковині, мотивуючи тим, що орендарями чи суборендарями мають бути аграрії або тваринники. Аграрна реформа стала причиною розділу членів РНР на дві групи – прихильників Я. Флондора та І. Ністора. Якщо перших звинувачували в затягуванні реформи, то вони все ж подавали себе прихильниками розв'язання цієї проблеми. Принаймні Я. Флондор заявляв про необхідність створити індивідуальні селянські наділи розміром у 5 га, він же говорив про необхідність участі в процесі представників інших національностей [54, с. 51]. Останнє розпорядження Я. Флондора на посаді міністра-делегата стосувалося оренди землі, що підлягала експропріації. За розпорядженням № 37 від 20 березня 1919 р. в кожній громаді мали створити комісії для визначення орендарів землі та встановити ціни на оренду [55, с. 52]. Невідомою залишилася й діяльність комісії з обговорення виборчої реформи, яка фактично не розпочалася за головування Я. Флондора й припинилася після його демісії [56, с. 51–52].

Література:

1. Піддубний Г. Ф. Буковина. Її минуле й сучасне: Суспільно-політичний нарис із малюнками і мапою Буковини. Чернівці : Зелена Буковина, 2005. с. 45.
2. Квітковський Д., Бриндзан Т., Жуковський А. Буковина – її минуле і сучасне: Репринт. вид. 1956 р. Чернівці : Друк Арт, 2019. С. 331–334.
3. Квітковський Д., Бриндзан Т., Жуковський А. Буковина – її минуле і сучасне: Репринт. вид. 1956 р. Чернівці : Друк Арт, 2019. С. 870–895.
4. Буковина: історичний нарис. Чернівці : Зелена Буковина, 1998. С. 223–250.
5. Розділ 17. Організація управління в українських землях королівської Румунії (1918–1940 рр.). Аркуша О. Г., Бойко О. В., Бородін Є. І. та ін. Історія державної служби в Україні. У 5 т. Т. 2. Київ : Ніка-Центр, 2009. С. 101–102.
6. Розділ 6. Адміністрація Буковини міжвоєнного періоду (Піддубний І. А.). Історія розвитку органів влади на території Чернівецької області. Чернівці : Букрек, 2014. С. 350–484.
7. Піддубний І. А. Адміністративне управління Буковини у міжвоєнний період (1918–1940 рр.). Питання історії України: Збірник наукових статей. Чернівці: Золоті литаври, 1999. Т. 3. С. 294–304.
8. Піддубний І. Органи влади та державне управління на Буковині в період розпаду Австро-Угорщини та інтегрування краю до складу «Великої Румунії» (1918–1922 рр.). Історична панорама: Збірник наукових статей ЧНУ. Спеціальність «Історія». Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. Вип. 17. С. 64–96.
9. Anexa X. Dezbaterile Consiliului Național. Ședința a doua ținută în ziua de Marți 12 Noemvrie 1918. Nistor I. Unirea Bucovinei 28 Noemvrie 1918. Studiu și documente. București : Cartea Românească, 1928. P. 102–109.
10. Державний архів Чернівецької області. Ф.6. Президіальне бюро міністра-делегата Буковини, м. Чернівці, оп. 1, спр. 1, арк. 1.
11. Державний архів Чернівецької області. Ф.6. Президіальне бюро міністра-делегата Буковини, м. Чернівці, оп. 1, спр. 1, арк. 1, 2.
12. Legea fundamentală provizorie din 12 Noemvrie 1918, asupra puterilor țării Bucovina. Monitorul Bucovinei. Fascicula I. 1918. 14 Noemvrie. P. 3.
13. Anexa XII. Nota oficiului privitoare la numirea guvernului țării Bucovina în ședința din 12 Noemvrie 1918. Nistor I. Unirea Bucovinei 28 Noemvrie 1918. Studiu și documente. București: Cartea Românească, 1928. P. 114–116; Formarea Guvernului. Monitorul Bucovinei. Fascicula I. 1918. 14 Noemvrie. P. 3; Desbaterile Camerei leguitoare. Monitorul Bucovinei. Fascicula II. 1918. 19 Noemvrie. P. 3.
14. Nr. 3. La hotărîrea Consiliului național al țării se proclamă starea de asediu. Monitorul Bucovinei. Fascicula I. 1918. 14 Noemvrie. P. 2; Nr.2. Către Poporul Român. Monitorul Bucovinei. Fascicula I. 1918. 14 Noemvrie. P. 2.
15. Desbaterile Consiliului național. Ședința a treia de Miercuri, în 12 Noemvrie st.n. 1918. Monitorul Bucovinei. Fascicula 3. 1918. 17 Decemvrie. P. 2–3.
16. Desbaterile Consiliului național. Ședința a treia de Miercuri, în 12 Noemvrie st.n. 1918 //Monitorul Bucovinei. Fascicula 3. 1918. 17 Decemvrie. P. 3–4.
17. Desbaterile Consiliului național. Ședința a treia de Miercuri, în 12 Noemvrie st.n. 1918 //Monitorul Bucovinei. Fascicula 3. 1918. 17 Decemvrie. P. 4.
18. Desbaterile Consiliului național. Ședința a treia de Miercuri, în 12 Noemvrie st.n. 1918 //Monitorul Bucovinei. Fascicula 3. 1918. 17 Decemvrie. P. 4.
19. Desbaterile Consiliului național. Ședința a treia de Miercuri, în 12 Noemvrie st.n. 1918. Monitorul Bucovinei. Fascicula 4. 1918. 21 Decemvrie. P. 2–3.
20. Desbaterile Consiliului național. Ședința a treia de Miercuri, în 13 Noemvrie st.n. 1918. Monitorul Bucovinei. Fascicula 5. 1918. 28 Decemvrie. P. 2–4.
21. Nistor I. Unirea Bucovinei 28 Noemvrie 1918. Studiu și documente. București: Cartea Românească, 1928. P. 50.
22. Nistor I. Unirea Bucovinei 28 Noemvrie 1918. Studiu și documente. București: Cartea Românească, 1928. P. 52–53.
23. Desbaterile Consiliului național. Ședința a patra ținută Luni în 25 Noemvrie st. n. 1918. Monitorul Bucovinei. Fascicula 6. 1919. 2 Ianuarie n. P. 1–2.
24. Desbaterile Consiliului național. Ședința a patra ținută Luni în 25 Noemvrie st. n. 1918. Monitorul Bucovinei. Fascicula 6. 1919. 2 Ianuarie n. P. 3.

25. Congresul general al Bucovinei. Desbaterile ședinței din 15/28 Noemvrie. Monitorul Bucovinei. Fascicula 8. 1919. 5 Ianuarie; Congresul general al Bucovinei. Desbaterile ședinței din 15/28 Noemvrie. Monitorul Bucovinei. Fascicula 9. 1919. 23 Ianuarie. P. 1–3. Інформація про учасників Генерального конгресу Буковини від українських громад див.: Anexa XVI. Proces verbal asupra Congresului general al Bucovinei. Nistor I. Unirea Bucovinei 28 Noemvrie 1918. Studiu și documente. București: Cartea Românească, 1928. P. 168–170.
26. Congresul general al Bucovinei. Desbaterile ședinței din 15/28 Noemvrie. Monitorul Bucovinei. Fascicula 9. 1919. 23 Ianuarie. P. 3; Telegrama trimisă M.S. Regele Ferdinand I. Monitorul Bucovinei. Fascicula 9. 1919. 23 Ianuarie. P. 1; Congresul general al Bucovinei. Desbaterile ședinței din 15/28 Noemvrie. Monitorul Bucovinei. Fascicula 10. 1919. 28 Ianuarie. P. 3–4; Nistor I. Unirea Bucovinei 28 Noemvrie 1918. Studiu și documente. București: Cartea Românească, 1928. P. 54–61; Anexa XVI. Proces verbal asupra Congresului general al Bucovinei. Nistor I. Unirea Bucovinei 28 Noemvrie 1918. Studiu și documente. București: Cartea Românească, 1928. P. 171–180; Anexa XVII. Cuprinsul telegramelor, cari s’au expediat puterilor Ententei în Londra, Washington, Paris și Roma. Ibidem. P. 180–181; Anexa XVIII. Răspunsul guvernului român. Ibidem. P. 181; Anexa XIX. Răspunsul Ministrului Franței. Ibidem. P. 182; Anexa XX. Răspunsul Ministrului Italiei. Ibidem. P. 182–183.
27. Nr 5. Ordonanța Consiliului secretarilor de stat din 30 Noemvrie 1918, relativă la exercitarea jurisdicției în Bucovina. Monitorul Bucovinei. Fascicula 3. 1918. 17 Decemvrie. P. 1; Nr 6. Ordonanța prezidentului de guvern din 20 Noemvrie 1918 st.n., relative la introducerea timpului de București în Bucovina. Monitorul Bucovinei. Fascicula 3. 1918. 17 Decemvrie. P. 1; Nr 7. Nr 13. Ordin al prezidiului guvernului. Monitorul Bucovinei. Fascicula 3. 1918. 17 Decemvrie. P. 1; Nr 8. Ordonanța președintelui guvernului Bucovinei din 15 Decemvrie 1918, relativă la modificarea unor dispozițiuni ale impozitului pe răchiu. Monitorul Bucovinei. Fascicula 4. 1918. 21 Decemvrie. P. 1–2; Nr 9. Ordonanța guvernului provizoriu cu privire la desolvarea “Oficiului Economic” și regularea importului și exportului. Monitorul Bucovinei. Fascicula 5. 1918. 28 Decemvrie n. P. 1; Nr 10. Ordonanța prezidentului guvernului Bucovinei din 14 Decemvrie 1918, prin care se suspendă mai multe dispozițiuni ale ordonanței imperial din 24 Martie 1917, f.l. nrul 131, relativă la instituțiile pentru ezaminarea prețurilor. Monitorul Bucovinei. Fascicula 5. 1918. 28 Decemvrie. P. 1–2; Economu R. Unirea Bucovinei 1918. București: Editura Fundației cultural Române, 1994. P. 44–45.
28. Economu R. Unirea Bucovinei 1918. București: Editura Fundației cultural Române, 1994. P. 43–44.
29. Economu R. Unirea Bucovinei 1918. București: Editura Fundației cultural Române, 1994. P. 45.
30. Decret relativ la unirea Bucovinei cu Regatul României. Hamangiu C. Codul general al României. Vol. VIII: Legi uzuale: 1913–1919. București: Editura librăriei Alcalay & Co., 1924. P. 1176–1177.
31. Nistor I. Unirea Bucovinei 28 Noemvrie 1918. Studiu și documente. București: Cartea Românească, 1928. P. 71–72.
32. Decret de organizare a Bucovinei. Hamangiu C. Codul general al României. Vol. VIII: Legi uzuale: 1913–1919. București: Editura librăriei Alcalay & Co., 1924. P. 1178.
33. Decret de organizare a Bucovinei. Hamangiu C. Codul general al României. Vol. VIII: Legi uzuale: 1913–1919. București: Editura librăriei Alcalay & Co., 1924. P. 1178–1179.
34. II. Președinția consiliului de miniștri. Monitorul Bucovinei. Fascicula 7. 1919. 2 Ianuarie. P. 2.
35. Anexa XXI. Desbaterile Consiliului Național. Ședința a cincea ținută în Palatul Țării în ziua 13 Faur. 1919. Nistor I. Unirea Bucovinei 28 Noemvrie 1918. Studiu și documente. București: Cartea Românească, 1928. P. 183–184.
36. Anexa XXI. Desbaterile Consiliului Național. Ședința a cincea ținută în Palatul Țării în ziua 13 Faur. 1919. Nistor I. Unirea Bucovinei 28 Noemvrie 1918. Studiu și documente. București: Cartea Românească, 1928. P. 185–186.
37. Nr 21. Ordonanța ministrului delegat al Guvernului Român din 25 Februarie 1919, Nr 290 relativa la desființarea semnelor de demarcare a fostului hotar între Bucovina și vechiul Regat. Monitorul Bucovinei. Fascicula 15. 1919. 7 Martie. P. 1; Nr 22 Ordonanța Ministrului delegat al Guvernului Român din 26 Februarie 1919 nr. 295 relativă la probarea cunoștinței limbei române de către funcționari publici în Bucovina. Monitorul Bucovinei. Fascicula 15. 1919. 7 Martie. P. 1–2; Economu R. Unirea Bucovinei 1918. București: Editura Fundației cultural Române, 1994. P. 47.
38. Starea de asediu. Monitorul Bucovinei. Fascicula 10. 1919. 28 Ianuarie. P. 1–2; Ameliorarea Ordonanței privitoare la starea de asediu. Monitorul Bucovinei. Fascicula 12. 1919. 7 Fevruarie. P. 1.
39. Nr 18. Ordonanța Ministrului delegat la Cernăuți din 21 Februarie 1919 privitoare la recenzământul populației din Bucovina. Monitorul Bucovinei. Fascicula 14. 1919. 5 martie n. P. 1.
40. Nr. 11 Ordonanța ministrului delegat la Cernăuți din 30 Decemvrie 1918 referitor la urcarea taxelor de transport pentru persoane, bagage, mărfuri, cari sunt a se expedia în receptise de baggage și cani. Monitorul Bucovinei. Fascicula 8. 1919. 5 Ianuarie. P. 2; Nr. 12 Ordonanța ministrului delegat la Cernăuți din 6 Ianuarie 1919. Monitorul Bucovinei. Fascicula 8. 1919. 5 Ianuarie. P. 2.
41. Nr. 30. Ordonanța Ministrului delegat la Cernăuți din 25 Faur 1919, referitoare la desființarea Secretariatului de serviciu pentru “Apărarea Țării”. Monitorul Bucovinei. Fascicula 19. 1919. 5 Aprilie n. P. 1.
42. Nr. 13 Ordonanța ministrului delegat la Cernăuți din 22 Ianuarie 1919, referitoare la restricțiunea comunicației cu mijloace de plată. Monitorul Bucovinei. Fascicula 11. 1919. 30 Ianuarie. P. 1.
43. Nr. 19 Ordonanța Ministrului delegat la Cernăuți la 27 Februarie 1919 referitoare la importul bancnotelor și asigurațiunilor de cassa ale băncii austro-ungare la Bucovina. Monitorul Bucovinei. Fascicula 14. 5 Martie. P. 2.
44. Nr. 8. Ordonanța președintelui guvernului Bucovinei din 15 Decemvrie 1918, relative la modificarea unor dispozițiuni ale importului pe răchiu. Monitorul Bucovinei. Fascicula 4. 1918. 21 Decemvrie. P. 1.
45. Nr. 9 Ordonanța guvernului provizoriu cu privire la disolvarea “Oficiului Economic” și regularea importului și exportului. Monitorul Bucovinei. Fascicula 5. 1918. 28 Decemvrie n. P. 1.

46. Nr.31 Ordonanța ministrului delegat al guvernului Român, din 31 Martie 1919, privitoare la decretarea importului liber în Bucovina. Monitorul Bucovinei. Fascicula 20. 1919. 12 Aprilie n. P.1; Nr. 32 Ordonanța ministrului delegat la Cernăuți din 25 Martie 1919, n-rul 244/VIII, prin care se abrogă regulamentul pentru tăierea vitelor, ratificat de guvernul țării Bucovina în 14 Noiembrie 1905 n-rul 33.474. Ibidem.
47. Nr.37. Ordonanța ministrului delegat la Cernăuți din 20 Martie 1919 privitoare la arendare obligator. Monitorul Bucovinei. Fascicula 22. 1919. 26 Aprilie n. P.1. Даний наказ був останнім з підписаних Я. Флондором.
48. Comunicat. Monitorul Bucovinei. Fascicula 12. 1919. 7 Februarie n. P. 1.
49. Nr.23. Ordonanța ministrului delegat al Guvernului Român din 26 Februarie 1919 privitoare la sporirea lefurilor personalului didactic dela scoalele primare publice din Bucovina. Monitorul Bucovinei. Fascicula 16. 1919. 13 Martie n. P. 1–2.
50. Nr.25. Ordonanța guvernului Bucovinei din 24 Decembrie 1918 nr. 32.102, referitoare la urcarea accisei existent în capitala Cernăuți pe consumul de răchiu și băuturi spirituoase indulcite. Monitorul Bucovinei. Fascicula 16. 1919. 13 Martie n. P. 2–3; Nr. 26 Ordonanța guvernului țării Bucovina din 24 Decembrie 1918 nr. 32.098, referitoare la urcarea accisei pe carne crudă pentru capitala Cernăuți. Monitorul Bucovinei. Fascicula 16. 1919. 13 Martie n. P. 3; Nr.27. Ordonanța guvernului țării din 24 Decembrie 1918 Nr. 32.097, privitoare la urcarea accisei existente în capitala Cernăuți pe consumul vinului. Monitorul Bucovinei. Fascicula 16. 1919. 13 Martie n. P. 3; Nr. 28. Ordonanța guvernului țării Bucovinei din 22 Februarie 1919, Nr. 1055 referitoare la perceperea unui accis pe consumul berii în teritoriul capitalei țării Cernăuți. Monitorul Bucovinei. Fascicula 17. 1919. 20 Martie n. P. 1–2; Nr. 35. Ordonanța ministrului delegat la Cernăuți, din 29 martie 1919, privitoare la traficul cu cereale, alte alimente și nutrețuri. Monitorul Bucovinei. Fascicula 21. 1919. 19 Aprilie. P. 1; Nr. 36. Ordonanța ministrului delegat la Cernăuți din 1 Aprilie 1919, privitoare la restrângerea tăierii de vite. Monitorul Bucovinei. Fascicula 21. 1919. 19 Aprilie n. P. 1–2; Nr. 20. Ordonanța ministrului delegat la Cernăuți din 21 Februarie 1919, nr.127/VII, prin care se modifică regulamentul pentru târgul de vite din Flondoreni (Storojinet), aprobat de guvernul Bucovinei prin ordonanța din 12 Iunie 1913, Nr. 30.437. Monitorul Bucovinei. Fascicula 15. 1919. 7 Martie. P. 1.
51. Nr.16. Ordonanța Ministrului delegat al Guvernului Român din 18 Faur 1919 relativă la organizarea consistoriului arhiepiscopesc ort. al Bucovinei. Monitorul Bucovinei. Fascicula 13. 1919. 19 Februarie; Monitorul Bucovinei. Fascicula 27. 1919. 19 Maiu n. P. 1.
52. Nr.30. Ordonanța Ministrului delegat la Cernăuți din 25 Faur 1919, referitoare la desființarea Secretariatului de serviciu pentru “Apărarea Țării”. Monitorul Bucovinei. Fascicula 19. 1919. 5 aprilie n. P. 1.
53. Introducerea tarifelor poștale române. Monitorul Bucovinei. Fascicula 17. 1919. 20 Martie n. P. 2; Anunț. Monitorul Bucovinei. Fascicula 17. 1919. 20 Martie n. P. 3.
54. Economu R. Unirea Bucovinei 1918. București: Editura Fundației cultural Române, 1994. P. 51.
55. Economu R. Unirea Bucovinei 1918. București: Editura Fundației cultural Române, 1994. P. 52.
56. Economu R. Unirea Bucovinei 1918. – București: Editura Fundației cultural Române, 1994. P. 51–52.